

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.92:338.43

JEL classification: A1, F13, F15, F18

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.04.054>

Надія КРИВЕНКО,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник, ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
вул. Героїв оборони 10, м. Київ, 03127, Україна.

E-mail: kryvenn@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3439-432X>

ІНТЕГРАЦІЯ ЄС: ЗНАЧЕННЯ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Кривенко Н. Інтеграція ЄС: значення Спільної аграрної політики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 4. С. 54–69. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.04.054>

Kryvenko N. (2019). Integratsiia YES: znachenia Spilnoi agrarnoi polityky [Eu integration: the meaning of the common agricultural policy]. *The Herald of Ternopil National Economic University*. Vol. 4. P. 54–69. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.04.054>

Анотація

Вступ. Найвищого розвитку інтеграція досягла в ЄС, причому особлива увага ще на початку створення об'єднання зосереджувалась на аграрній інтеграції та вирішенню відповідних питань, що підтверджує вагоме значення аграрного сектору для країн-членів, незважаючи на те, що в загальному експорті угруповання переважна частина припадає не на агропродовольчу продукцію. Загострення глобальної продовольчої проблеми, позитивні результати САП для інтеграції ЄС, вагоме значення аграрного сектору для України, яка є одним з основних експортерів окремих видів агропродовольчої продукції, та наявність низки регіональних торговельних угод підтверджує важливість дослідження значення Спільної аграрної політики (САП) ЄС.

Мета дослідження. Дослідити значення САП ЄС для розвитку інтеграції ЄС, її цілі та їх зміни, механізм, формування спільного ринку, що є позитивним досвідом

інтеграційного угруповання та може стати уроком для України. Проаналізувати місце ЄС на світовому ринку аграрної продукції.

Методи. В роботі застосовувались методи теоретичного узагальнення, історичний, аналізу, порівняння, графічний для виявлення особливостей САП та ЄС як експортера аграрної продукції.

Результати. Дослідження показує важливість аграрної інтеграції ЄС, що підтверджується САП, а також вплив останньої на розвиток інтеграції. В разі розширення угруповання часто складнощі виникають саме через аграрну політику. В роботі проаналізовано цілі САП, які змінювались протягом існування угруповання залежно від низки чинників, що свідчить про її певну гнучкість та відповідність нагальним потребам. Проаналізовано створення спільного ринку, використання відповідних заходів регулювання (які також можуть бути використані в Україні). Визначено, що ЄС є одним з основних світових виробників та експортерів агропродовольчої продукції, при чому по деяких видах займає більше 30, а то й 50%.

Перспективи. В подальших дослідженнях доцільно зосередитись на етапах та реформуванні САП, врахуванні нових цілей в аграрній політиці України.

Ключові слова: Європейський Союз; міжнародна економічна інтеграція; аграрний сектор; спільний аграрний ринок; розвиток; експорт.

Формул: 0, рис.: 4, табл.: 2, бібл.: 24

Abstract

Nadiia KRYVENKO

EU INTEGRATION: THE MEANING OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY

Introduction. Integration has reached its highest level of development in the EU, and particular attention is drawn to the agrarian integration and resolution of these problems at the beginning of the integration process. This in its turn confirms the significant importance of the agrarian sector for the member-states. Although, the majority of this market participant does not trade agricultural products. The growing global food problem, the positive consequences of the CAP for EU integration, the significant importance of the agricultural sector for Ukraine, which is one of the major exporters of some agri-food products, and the existence of a number of regional trade agreements confirm the importance of research of the Common Agricultural Policy (CAP).

Purpose. It is pivotal to explore the importance of the EU CAP for the development of EU integration, its goals and changes, the mechanism, the formation of a common market. In addition, it is a positive experience of the integration group and Ukraine can learn a lesson if manages to analyze the EU's place in the world market of agricultural products.

Methods. The methods of theoretical generalization, historical method, method of analysis, comparison, and graphical method were used in the article for revealing the features of the CAP and the EU as an exporter of agricultural products.

Results. The research shows the importance of the agrarian integration of the EU (it is confirmed by the CAP) and the impact of the CAP on the development of integration. In the case of enlargement of the EU, difficulties are often caused by agrarian policy. The article analyzes the aims of the CAP, which varied during the group history depending on

a number of factors, and it shows its flexibility and compliance with urgent problems. The creation of a common market and the use of appropriate regulatory measures (which can also be used by Ukraine) are analyzed. It is determined that the EU is one of the world's major producers and exporters of agri-food products, and its export share of many product is more than 30% or even 50%.

Discussion. *In further research it is advisable to focus on the stages and reforms of the CAP and to take into account some new aims CAP for the agricultural policy of Ukraine.*

Keywords: *European Union; international economic integration; agricultural sector; common agricultural market; development; export.*

Formulas: 0, Fig.: 4, Table.: 2, bibl.: 24

Постановка проблеми. В усіх країнах аграрний сектор не втрачає свого вагомого значення протягом століть, в останні роки воно тільки зростає. Це зумовлено глобальною продовольчою проблемою, зміною кліматичних умов, значною залежністю інших галузей від аграрного сектору та низкою інших чинників. Розвиток аграрного сектору має вагоме значення для України, що підтверджується значною часткою експорту агропродовольчої продукції в загальному експорті. Крім того, країна належить до основних постачальників окремих видів агропродовольчої продукції на світовому ринку, зокрема пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшникової олії. Відповідно розвиток аграрного сектору, зовнішньої торгівлі, і, звичайно, питання продовольчої безпеки є важливими. Водночас, враховуючи міжнародну економічну інтеграцію, варто звернути увагу на політику інтеграційних угруповань, що видно з позитивного досвіду ЄС, оскільки запровадження САП дало змогу досягти значних результатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями еволюції, перспектив, значення САП ЄС для розвитку аграрного сектору займаються В. І. Власов, В. І. Чужиков, І. В. Кобута, М. І. Пугачов, Н. В. Стежко, О. Й. Вінська, О. Л. Попова, О. М. Бородіна, С. М. Кваша, Т. О. Зінчук, Т. О. Осташко та ін. Але враховуючи зміни САП, нові вимоги світового ринку, особливості економічного розвитку України, доцільним є поглиблене вивчення цієї проблеми.

Мета статті полягає у дослідженні значення САП ЄС для розвитку інтеграції угруповання, аграрного сектору, місця ЄС на світовому ринку аграрної продукції, а також можливого впливу цих процесів на Україну.

Виклад основного матеріалу. Найвищого розвитку міжнародна економічна інтеграція досягла в Європейському Союзі, причому особливе значення надавалось аграрному сектору. Так, САП дозволила не лише досягнути поставлених цілей, але й еволюціонувала, оскільки ставились інші завдання відповідно до нових умов та потреб. Зокрема, Ю. В. Шишков зазначає, що аграрна політика стала ще однією сферою спільної політики країн ЄС вже на початкових етапах функціонування угруповання [1, с. 199], що підтверджує важливість аграрного сектору, причому слід врахувати невелику його частку у ВВП та експорті угруповання.

Крім того, вчені вважають, що проведення спільної сільськогосподарської політики суттєво вплинуло на розвиток інтеграційних процесів у Західній Європі, дослідники, щоб вчасно здійснювати корегування, намагались стежити за еволюцією процесів на

внутрішньому ринку та у світовій економіці [2, с. 347]. При цьому, спільна с.-г. політика займала центральне місце до недавнього часу в загальній політиці угруповання, де значно швидше, ніж в інших сферах економіки, здійснювалось формування спільного ринку [3, с. 112]. Також В. Чужиков та О. Вінська стверджують, що однією з найдавніших секторальних політик ЄС є САП, характерною рисою якої є наднаціональний характер, а необхідною передумовою розвитку континентального інтеграційного процесу стала успішна реалізація цілей та завдань САП [4, с. 95].

Питання аграрного сектору завжди було актуальним для ЄС. Так, вчені зазначають, що спільна сільськогосподарська політика є одним з наріжних каменів європейської інтеграції від самого початку існування угруповання, але й однією з перешкод розширення ЄС [3, с. 160]. Зокрема, відомим є застосування значних торговельних бар'єрів щодо агропродовольчої продукції ЄС, що викликає не лише складнощі в зовнішній торгівлі, а й в укладанні РТУ та роботі СОТ.

З огляду на вагоме значення САП загалом для розвитку інтеграції доцільно представити кілька її визначень (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення САП

№ з/п	Автор/джерело	Визначення
1.	Чередниченко Л.	САП – це доволі складний механізм, що охоплював сотні регулювань на усіх ділянках сільськогосподарського виробництва, переробки та реалізації продукції [5, с. 74].
2.	Чужиков В., Вінська О.	САП є єдиною для усіх країн-членів системою наднаціоналізованих заходів в аграрному секторі, що спрямована на створення необхідних умов для формування та розвитку багатофункціонального, стійкого та конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва у межах ЄС [4, с. 96]
3	Європейська Комісія	САП є відповіддю ЄС на питання, як забезпечити продовольчу безпеку, стале використання природних ресурсів та збалансований розвиток сільських регіонів Європи [6].

Джерело. Розроблено за даними [5, с. 74], [4, с. 96], [6].

Є. Б. Фалькович визначає аграрну політику, як сукупність форм та методів впорядкованої діяльності держави та її інститутів, спрямованої на формування раціонального та стійкого розвитку сільського господарства та його територій [7]. Тобто САП є інструментом, сукупністю чітких наднаціональних заходів, які застосовуються в аграрному секторі, спрямованих на досягнення поставлених цілей, які можуть змінюватись залежно від ситуації на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також інших чинників.

Варто звернути увагу, що ще у січні 1962 р. Рада міністрів ЄС прийняла ряд документів, які дали підстави для функціонування спільного аграрного ринку [8, с. 164]. У формуванні агрополітики особлива роль належала економічному та соціальному комітету Європейської комісії, що діяв на основі 257 статті Договору про ЄС. Рада консультувала Комісію на її запит та за власною ініціативою. Комітет складався

з 222 радників (по 24 представники від Німеччини, Франції, Італії, Великобританії; 21 – Іспанії, по 12 – Нідерландів, Бельгії, Греції, Португалії, Австрії, Швеції, 9 – Ірландії, Данії, Фінляндії, 6 – Люксембургу), які представляли різні сфери економіки, соціальні групи (роботодавців, осіб найманої праці та вільних професій, зайнятих у сільському господарстві, промисловості, сфері обслуговування, представників громадських організацій) [5, с. 75]. Тобто представники кожної країни могли впливати на формування агрополітики, відповідно до цілей їх країн, а також враховувати інтереси працівників різних сфер.

Звичайно, попередньо було виконано значний обсяг роботи, зокрема вже у 50-х роках було визначено цілі САП: збільшити продуктивність сільського господарства, забезпечити достатній рівень життя сільського населення, стабілізувати ринки, забезпечити наявність продовольства та розумні споживчі ціни на нього (Ст. 33) [9].

Так, основними цілями ЄС у сфері агрополітики є такі: допомогти забезпечити гідний рівень життя європейських фермерів та с.-г. працівників, забезпечити стабільне, різноманітне та безпечне харчування громадян, що сприяє таким пріоритетам ЄС – створення робочих місць та економічне зростання, боротьба з кліматичними змінами та заохочення сталого розвитку [6].

До речі, еволюція аграрного сектору та зміни в суспільстві підтверджують претензії вчених щодо необхідності перегляду цілей та інструментарію САП. Безумовно, формування нових проблем вимагає інноваційного рішення. Причому ЄК визначила актуальні напрямки розвитку САП після 2013 р., виокремивши три групи проблем: економічні (вдосконалення механізмів, які знижують коливання цін на с.-г. продукцію та продовольство; забезпечення продовольчої безпеки, необхідність заходів, які дають змогу гнучко та швидко долати наслідки економічної кризи та ін); навколишнє середовище (збереження та відновлення родючості ґрунту, боротьба із забрудненням навколишнього середовища та ін.), соціальні (збереження різноманітності сільського господарства та ін). Їх важливість була значним аргументом для змін САП у 2013 р. [10, с. 26–27]. Наведемо три цілі САП на 2014–2020 рр., які 18 листопада 2010 р. в документі «САП на період до 2020 р.» визначила ЄК: 1) життєздатне виробництво продовольства, 2) стале використання природних ресурсів та пом'якшення наслідків зміни клімату; 3) збалансований територіальний розвиток [10, с. 28]. Варто звернути увагу на надані ЄК 1 червня 2018 р. законодавчі пропозиції щодо САП на період після 2020 р., які зорієнтовані на те, щоб зробити політику (САП) чутливішою до поточних та майбутніх викликів, зокрема зміни клімату та відновлення поколінь, і водночас підтримують європейських фермерів для стійкого та конкурентоспроможного аграрного сектору [11].

Отже, простежуються певні зміни з урахуванням зовнішніх умов, що свідчить про можливість такої тенденції у майбутньому, а також – гнучкість політики, що дає змогу найкращим чином реагувати на нові виклики та обставини. Вищевказані цілі варто врахувати й Україні, оскільки їх досягнення впливає на якість виробленої продукції, а відповідно експорт, стан навколишнього середовища і вирішення соціальних питань.

За методикою ОЕСР, аграрну політику поділяють на сільськогосподарську (на користь виробників) та продовольчу (на користь споживачів) [12, с. 242–243]. У договорі «Про заснування Європейської Спільноти» наведено мету сільськогосподарської

політики (зокрема підвищити продуктивність сільського господарства через сприяння технічному прогресу, стабілізувати ринки, забезпечити доступність постачання та його надходження за доступними цінами) (Ст. 33). Для її досягнення потрібно запровадити спільну організацію сільськогосподарських ринків, яка залежно від продукції мала набирати одну з наведених форм: спільні правила конкуренції, обов'язкова координація різноманітних організацій національних ринків, організація європейського ринку (Ст. 34). [13]. У процесі спільної організації сільськогосподарських ринків застосували останню концепцію, яка є найжорсткішою [14, с. 83].

Варто звернути увагу, що САП складається з трьох основних елементів – ринкової політики, структурної політики та політики з розвитку сільських регіонів [15, с. 68]. Тобто політика спрямована на регулювання ринків, розвиток агропромислового виробництва та забезпечення економічного зростання в країнах ЄС. Слід враховувати, що вона об'єднує країни з різним рівнем економічного розвитку та не вирішеними проблемами [7]. Крім цього, значення аграрного сектору, частка експорту аграрної продукції у загальному експорті, кількість зайнятих у сільськогосподарському виробництві країн-членів значно відрізняється. Відомо, що вільний рух товарів є однією з основних цілей учасників усіх РТУ, причому найбільше питань викликає торгівля саме агропродовольчою продукцією.

Спільний ринок, сформований через САП, передбачає: вільне переміщення товарів у межах угруповання; «природний пріоритет» вітчизняної продукції, єдині ціни та спільне фінансування [16, с. 54]. Лібералізація торгівлі с.-г. продукцією була складнішою, ніж іншою продукцією. Аграрний сектор становив порівняно невелику частину національної економіки (на поч. 60-х рр. у середньому 17% населення “шестірки”, менше 7% її ВВП та дещо більше 13% внутрішньорегіональної торгівлі), проте відігравав значну соціально-політичну роль. Крім Бельгії та Нідерландів, тобто у більшості країн-членів, сільське господарство було неефективним порівняно з (фермерським землеробством та тваринництвом) США, Австралією та Канадою. Відповідно простежувалось низька дохідність сільського господарства, рівень життя селян та відсутність необхідних інвестиційних ресурсів у них, а отже, вищі витрати виробництва та ринкові ціни. З огляду на основи порівняльних переваг потрібно було згорнути вітчизняне виробництво продовольства і перейти до імпорту, проте до такого не вдалось з двох причин: з міркувань національної продовольчої безпеки та необхідності збереження соціальної стабільності [1, с. 183]. Так, аграрна політика належить до пріоритетних основ Європейського співтовариства, на початкових етапах їй відводилось особливе місце, що пояснюється, наприклад, зіткненням європейських країн з проблемою нестачі продовольства у серед. ХХ ст. [17, с. 138].

Ю. В. Шишков зазначає про вразливість, специфіку аграрного сектору як з боку погодних умов, так і зовнішніх конкурентів, його значимість для національної економічної безпеки, які примусили до пошуку нетрадиційних шляхів формування єдиного ринку сільськогосподарських продуктів [1, с. 199]. Н. Стежко виокремлює дві найважливіші причини особливої уваги європейців до аграрної політики: 1) основним завданням кожної держави є продовольча безпека, що досягається лише в разі самозабезпечення аграрною продукцією та створення запасів, які гарантують забезпечення продовольством і у випадку неврожайних років; 2) сільське господарство

є особливим сектором економіки, оскільки суттєво залежить від умов навколишнього середовища. Іноді погодні умови можуть призводити до серйозних відхилень від середніх рівнів врожайності і відповідно впливають на доходи селян [8, с. 163].

Складність сільськогосподарської політики передусім зумовлена різними природними та економічними умовами, оскільки перші визначають умови виробництва й маркетингу різних товарів, а другі – відмінність економічних структур економічного клімату членів ЄС [14, с. 83]. В Західній Європі давно практикувався відкритий та прихований аграрний протекціонізм, зокрема фермерів уряди захищали, застосовуючи імпортні тарифи чи збори, субсидії, експортні премії, гарантування мінімальних цін, прямі державні закупівлі надлишків сільськогосподарської продукції та ін. Звичайно, було неможливим створити дійсно єдиний ринок аграрних товарів у таких умовах лише через зниження тарифних бар'єрів, оскільки існували й інші перешкоди, пов'язані з державною підтримкою національних фермерів, що робило неможливим однакові умови конкуренції для усіх продавців з інших країн-членів ЄС. Це призвело не лише до лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, а й до розробки спільної аграрної політики, тобто стало необхідним замінити національну систему аграрного протекціонізму наднаціональною системою на рівні всього ЄС, що передбачало вихід за межі МС та перехід до економічного союзу. Лише на початку 1962 р. вдалось сформувати на затвердити САП, яка передбачала комплекс послідовних заходів щодо створення механізмів колективного регулювання ринків зернових, молочної продукції, яловичини та ін. протягом 7,5 років [1, с. 185].

На Брюссельській конференції ЄЕС (1962 р.) було визначено основоположні принципи аграрної політики: відміна обмежень у взаємній торгівлі с.-г. продукцією, поступове створення єдиної системи цін, встановлення загальної системи гарантій для виробників (закупка за гарантованими цінами на внутрішніх ринках та субсидування експорту), перехід до єдиної торговельної політики щодо третіх країн та преференцій для продукції країн-партнерів. На виробництво та розподіл доходів у сільському господарстві суттєво вплинуло встановлення спільних цін на сільськогосподарські товари. Також почала функціонувати єдина система фінансування аграрних підприємств. До речі, найбільші монополії ЄЕС, передусім Німеччини, Італії та Франції, були підготовлені до відміни протекціоністських заходів та формування спільного ринку промислових і переважної частини с.-г. товарів [18, с. 16]. Ядром аграрної політики ЄС були ринкова та цінова політика [19, с. 1]. Проте тривала лібералізація ринку сільськогосподарських товарів ще не означала утворення дійсно єдиного ринкового простору, оскільки, крім тарифних та кількісних обмежень імпорту, використовуються нетарифні бар'єри, зокрема санітарні, технічні, екологічні та інші стандарти, відмінні в різних країнах правила національної безпеки податки та ін. Автори Римського договору знали про них й усунення деяких передбачалось ст. 100-101 Договору про заснування ЄЕС, але їх вважали другорядними у 50-х рр. [1, с. 185]. За основу САП з початком її прийняття взято загальний порядок регулювання сільськогосподарських ринків і виробництва агропродовольчої продукції. У зв'язку з цим, а також відповідно до припущень, встановлених Римською угодою, у 1958 р. було розроблено механізм реалізації САП, який почав працювати з 1962 р. (рис. 1) [20, с. 41].

Так, чим більше аграрна політика враховує соціальні питання, тим більша ймовірність її подальшого впровадження та розвитку, оскільки без належного попиту та його задоволення немає особливого сенсу в інтеграції. Тому доцільно особливу увагу звернути на підвищення рівня життя сільського населення та забезпечення внутрішнього ринку якісною продукцією за доступними цінами.

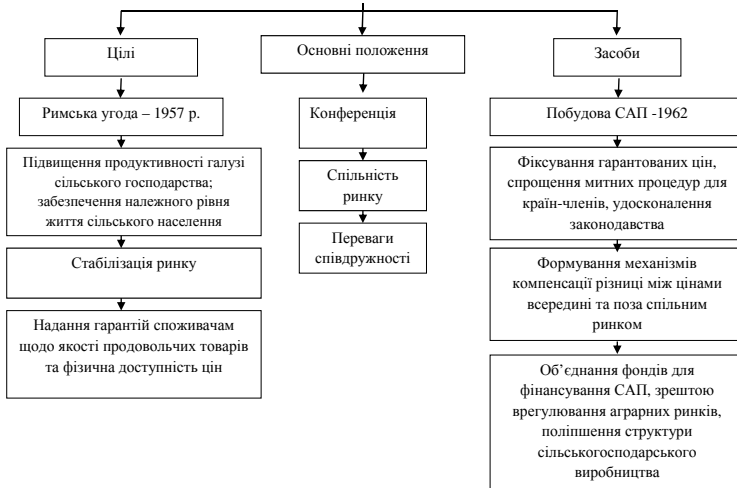

Рис. 1. Механізм дії САП

Джерело. Наведено за [20, с. 42].

І. Дрождз та Г. Радзівичюс вважають, що основні принципи САП, сформовані у Римському договорі, відповідають сучасним вимогам, а її цілі мають змінюватись [21]. Аграрна політика ЄС (розроблена в 60-х рр.) базується на трьох принципах: єдність ринків цих продуктів у ЄС; переваги для виробників з країн-членів та фінансова солідарність усіх учасників [1, с. 199]. Варто представити основні елементи спільного ринку ЄЕС (рис. 2). [20, с. 41].

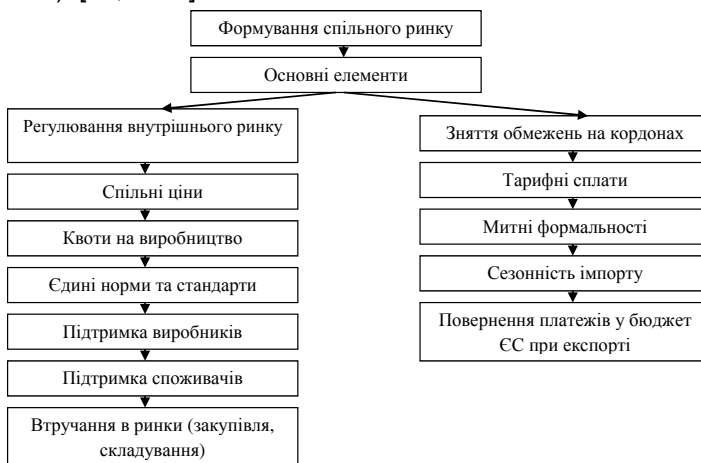

Рис. 2. Основні елементи Спільного ринку ЄЕС

Джерело. Наведено за [20, с. 43].

Наведені елементи також мають враховуватись щодо інтеграції України, зокрема не лише стосовно торговельної політики, а й – підтримки споживачів та виробників, закупівель та складування. Щодо останнього існує чимала проблема, вирішення якої має сприяти збільшенню експорту та підвищенню внутрішньої продовольчої безпеки країни.

Постійне реформування САП сприяло своєчасній адаптації аграрного сектору до нових викликів глобалізації та посиленню ролі спільних інституцій у вирішенні проблем угруповання [4, с. 95]. Еволюція САП відбувалась через зміни у веденні сільського господарства та нові вимоги суспільства. ЄС запровадив контроль за виконанням стандартів «від поля до столу» [19, с. 13]. Обов'язковою є програма відповідності стандартам (Compulsory cross-compliance): фермери, які отримують ПП, мають дотримуватись визначених технічних регулювань й стандартів, у протилежному випадку до них застосовують штрафні санкції – скорочення ПП. ЄС встановлює 18 пріоритетних стандартів щодо безпеки продовольства, здоров'я тварин та умов їх утримання, охорони навколишнього середовища [22, с. 113]. Загалом реформа спрямована на створення сучасного сільського господарства, яке задовольнятиме потреби ринку та споживачів, забезпечує безпеку продукції та стійкий розвиток [15, с. 70]. Так, САП у результаті змін намагається бути конкурентноздатною на світовому рівні без застосування експортних субсидій, зменшує заходи підтримки, які призводять до викривлення торгівлі та акцентує на продовольчій безпеці, захисті навколишнього середовища й розвитку сільських територій [19, с. 1]. Зокрема до 80-х рр. ЄС мав боротись з надлишками основних с.-г. товарів, деякі з яких експортувались завдяки експортним субсидіям, а інших мали позбавлятися у межах угруповання [19, с. 4]. До речі, політика була кілька разів реформована (зокрема, у квітні 1972 р., лютому 1988 р., травні 1992 р., березні 1999 р. та ін.). Вже навіть чотири реформи підтверджують, що країни, які її запровадили, та ті, що приєднались пізніше, не вважали політику досконалою, а також намагались здобути практичний досвід від її реалізації та змогли пристосувати спільну політику до змінюваних внутрішніх та зовнішніх обставин. Крім того, четверта реформа мала врахувати наслідки наступного розширення угруповання, містила набір правил, зорієнтованих на розвиток більш стабільного сільського господарства. Так, політика відтоді спрямувалась не лише на задоволення потреб виробників сільськогосподарських товарів, а й сільського населення, споживачів та загалом суспільства. Нова САП передбачала досягти: конкурентного сільськогосподарського сектору, що може використати можливості світового ринку і забезпечити належний життєвий рівень виробникам сільськогосподарської продукції; екологічно стабільного сільськогосподарського сектору; безпечних методів виробництва; збереження життєздатної сільської місцевості, що може створити робочі місця для сільського населення; чіткого взаємозв'язку між державною допомогою та послугами, які суспільство отримує від фермерів [14, с. 83]. Відповідно простежується зростання значення виробництва конкурентоспроможної продукції, екологічних та соціальних питань.

О. Л. Попова звертає увагу на три фактори зміцнення економіки, які визначає стратегія «Європа 2020»: розумне зростання (ґрунтується на знаннях та інноваціях), сталий розвиток (базується на цілеспрямованому використанні ресурсів, конкуренції,

екології), всеосяжне зростання (сприяння підвищенню рівня зайнятості, досягнення соціальної та територіальної згоди)). Визначено також як основні п'ять напрямів діяльності, якими потрібно керуватись країнам ЄС: дослідження та інновації, зайнятість, боротьба з бідністю, зміна клімату та енергетика [23, с. 89–90].

Варто зазначити, що ЄС нині є одним з найбільших експортерів та імпортерів сільськогосподарської продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Частка ЄС у світовому експорті окремих агропродовольчих продуктів, %

Вид продукції	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Агропродовольча продукція	38,9	38,1	38,5	38,8
Зернові	23,5	24,3	23,2	20,9
Насіння соняшнику	65,5	60,5	58,2	59,4
Соя	1,7	1,6	1,6	1,8
Фрукти та овочі	36,5	34,3	34,3	34,4
Картопля	55,6	58,2	61,5	57,6
Томати	48,8	46,6	44,2	47,2
Молочні продукти та яйця	61,2	62,5	63,5	65,1
Курятина	32,9	34,2	34,9	34,5

Джерело. Розроблено за даними ФАО [24].

З наведеного видно, що в світовому експорті агропродовольчої продукції протягом 2014–2017 рр. частка ЄС дорівнювала майже 40%, зокрема приблизно 60% становили насіння соняшнику та картоплі, більше 60% – молочні продукти та яйця, більше 20% зернові, більше 30% – фрукти, овочі та курятина, але менше 2% – соя.

Загалом країни Європи займають вагому частину у світовому виробництві аграрної продукції (рис. 3).

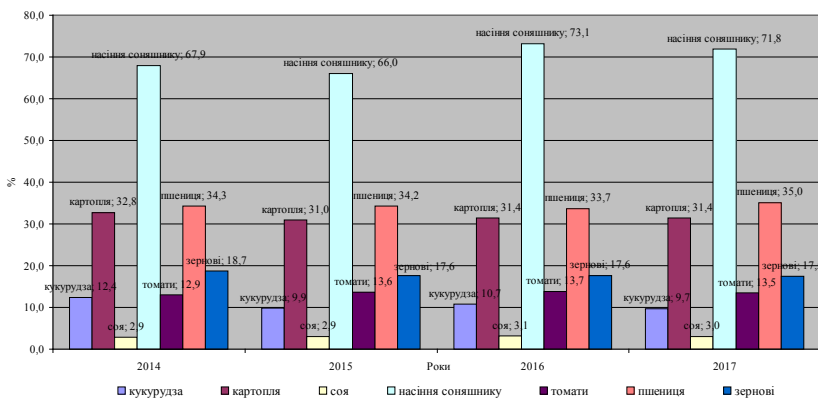

Рис. 3. Частка Європи у світовому виробництві окремих видів агропродовольчої продукції

Джерело. Розроблено за даними [25].

З рисунка видно, що в угрупованні протягом наведеного періоду частка Європи у світових обсягах виробництва насіння соняшнику знаходилась у межах 66,0 – 73,1%, кукурудзи 9,7–12,4%; картоплі 9,7–12,4%, сої – 2,9–3,1%; томатів – 12,9–13,7%, пшениці 33,7–35,0%, зернових 17,5–18,7%, тобто за всіма наведеними продуктами, за винятком сої, показник загалом перевищує 10%.

Значна частка виробництва основних видів аграрної продукції припадає саме на країни ЄС (рис. 4).

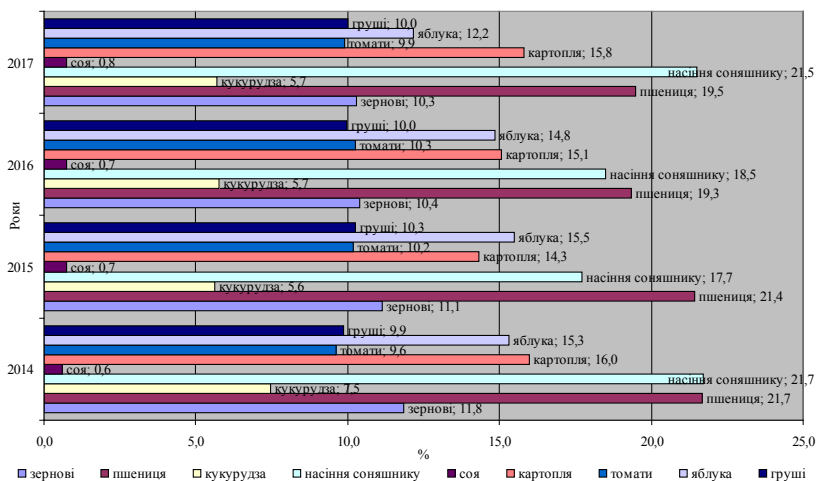

Рис. 4. Частка ЄС у світовому виробництві основних видів аграрної продукції
 Джерело. Розроблено за даними [25].

З наведених рисунків видно, що частка ЄС менша порівняно з усіма країнами щодо виробництва насіння соняшнику, а щодо інших продуктів вона відрізняється менше, що підтверджує вагомє місце угруповання серед основних світових виробників аграрної продукції як в Європі, так і у світі.

У 2018 р. в експорті агропродовольчої продукції ЄС найбільшу частку зайняли харчові продукти (57%), меншу – продукція рослинництва (22%) та тваринництва (21%). В імпорті найбільшу частку становить продукція рослинництва (48%), меншу харчові продукти (32%) та продукція тваринництва (20%) [26], що необхідно врахувати з огляду на потенціал України.

Крім того, ЄС є одним з основних імпортерів агропродовольчої продукції, що особливо важливо для України як значного експортера. Так, наприклад, у 2018 р. значна частка українського експорту припадала на угруповання, зокрема щодо зернових, насіння та плодів олійних культур, м'яса птиці та ін. [27]. Вагомє значення має укладення Угоди про ЗВТ, що сприяла спрощенню умов торгівлі, а отже, збільшенню експорту. Часто йдеться про конкурентоспроможність української продукції, але відомо, що тарифні квоти щодо багатьох продуктів повністю використовуються, зокрема щодо зернових, оброблених томатів та ін.

Враховуючи вагомє значення ЄС для України, зокрема щодо торгівлі аграрною продукцією, важливими є цілі САП. Звертає на себе увагу питання підтримки

європейських фермерів, конкурентоспроможності аграрного сектору та місця українського експортера на ринку ЄС. З огляду на це варто зосередитись на розвитку співпраці, торгівлі з ЄС, звичайно, виробництві конкурентоспроможної продукції та збільшенні експорту готових харчових продуктів. Водночас важливим є нарощування експорту органічної продукції, що особливо користується попитом у розвинених країнах. Зазначаючи про підвищення якості експорту, передусім необхідно забезпечити відповідною продукцією саме внутрішнього споживача.

Так, А. Л. Пучков вважає, що головним напрямом було надання аграрному сектору стратегічного значення, детальне вивчення економічних, природних, соціальних факторів сільського господарства з метою стабілізації споживчого ринку. Водночас втручання в ринкові процеси відбувається через штучне ціноутворення, кількісне зрівноваження попиту та пропозиції. Варто зазначити, що система регулювання намагається розвинути в учасників ринку конкурентоспроможність [16, с. 54].

Досліджуючи це питання, В. І. Назаренко стверджує, що цілісність, успішність та довготерміновість аграрної політики ЄС зумовлені тим, що вона базується на низці основоположних принципів та теоретичних положень [28, с. 35].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аграрний сектор протягом усього періоду існування угруповання має особливе значення. Ми також підтримуємо позицію щодо вагомого впливу САП на розвиток інтеграції. Варто зауважити, що в разі розширення угруповання одними з найнепростіших є питання щодо САП. На формування аграрної політики могли впливати усі країни учасниці угруповання, враховуючи інтереси різних соціальних груп. САП ЄС звертає на себе особливу увагу ще з перших років функціонування угруповання. Ця система заходів мала і сприяла досягненню поставлених цілей ЄС. Водночас варто зазначити, що останні змінювались залежно від низки факторів, і це свідчить про її певну гнучкість. Так, якщо на початкових етапах акцентувалась увага на збільшенні продуктивності, забезпеченні продовольства та ін., то на період 2020 р. йшлося про життєздатне виробництво, використання природних ресурсів та ін. Україні варто врахувати зазначені цілі, зокрема навіть перші, оскільки питання забезпечення якісною продовольчою продукцією населення за доступними цінами є доволі актуальним. Одне із значних досягнень САП є – створення спільного ринку, що є однією з цілей інтеграції, незважаючи на те, що рівень торговельних бар'єрів та інших протекціоністських заходів країн-членів ЄС значно відрізнявся. З огляду на переваги та позитивні результати САП, глобалізаційні процеси та інші фактори, агрополітика потребує реформування. Питання реформування, етапів САП, а також безпосередньо заходів щодо формування спільного ринку, впливу САП вимагають подальшого дослідження. На сьогодні угруповання є одним з найбільших у світі експортером аграрної продукції, зокрема зернових, картоплі, томатів, курятини та ін., а також виробником – як в Європі, так і у світі. Безумовно, вивчення САП, її впливу, еволюції, значення для інтеграції є надзвичайно важливим для інтеграційних угруповань та окремих країн, проте нові цілі, реформи, зміни свідчать про необхідну гнучкість та чутливість щодо глобалізаційних викликів, а також внутрішніх змін.

Література

1. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ. Москва: НП «III тысячелетие», 2001. 479 с.
2. Международная экономическая интеграция / Рыбалкин В. Е. (ред) и др. 5-е изд. Москва, 2004, 605 с.
3. Международная экономическая интеграция : учеб. пособие / Ливенцев Н. Н. (ред.) и др. Москва : Экономистъ, 2006. 430 с.
4. Чужиков В., Вінська О. Модернізація аграрної політики ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2011. № 1–2. С. 95–114.
5. Чередниченко Л. Б. Аграрна політика Європейського Союзу. Наукові праці. 2007. Т. 76. Вип. 63. С. 75–78.
6. CAP explained direct payments for farmers 2015-2020. European Commission. EU publications. 2017. May URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/541f0184-759e-11e7-b2f2-01aa75ed71a1/language-en>.
7. Фалькович Е. Б. Особенности аграрной политики ЕС и направления ее совершенствования. Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education 2012. SWorld. 2012. 218-27 December. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer29/1049.pdf>.
8. Стежко Н. В. Продовольча проблема в умовах глобалізації світової економіки : монографія. Кіровоград : Поліграф сервіс, 2014. 389 с.
9. Договор, учреждающий Европейское Сообщество (Рим, 25 марта 1957 г.). Консолидированный текст с учетом Ниццких изменений (с изменениями от 16 апреля 2003 г.). URL: <http://eulaw.ru/content/2001>.
10. Юркенайте Н. Реформа единой аграрной политики Европейского Союза на период после 2013 года. Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2012. № 3. С. 26–30.
11. Future of the common agricultural policy. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_en [in English].
12. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : монографія. Житомир : ДВНЗ «Держ. агрокол. ун-т», 2008. 384 с.
13. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017/print1510245077189011.
14. Буряк П. Ю., Гупало О. П. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності : навч. посібник / Львів. держ. фін. акад. Київ : «Хай-Тек Прес», 2007. 336 с.
15. Шпаар Д., Беме К. Реформа общей аграрной политики в Евросоюзе и ее последствия для ФРГ. *АПК: Экономика и управление*. 2007. № 4. С. 67–76.
16. Пучков А. Л. Аграрная политика стран Европейского сообщества. *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий*. 1998. № 10. С. 54–56.
17. Экономические группировки в Западной Европе / Максимова М. М. и др. Москва : «Наука», 1969. 375 с.

18. Шевцов В. С. Капиталистическая интеграция: сущность, проблемы. Москва : Политиздат. 1975. 88 с.
19. Зоря С., Нів'євський О. Еволюція спільної аграрної політики: наслідки для України / Ін-т економ. досліджень та політичних консультацій в Україні; Німецька консультативна група при Уряді України. Київ. 2005. 19 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U2_ukr.pdf.
20. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / Бетлій М. Г. та ін. ; за ред. О. М. Бородіної. Ужгород : ІВА, 2006. 496 с.
21. Дрождз І., Радзявичюс Г. Типология этапов развития единой аграрной политики ЕС. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2010. № 21(2) Research papers. URL: [file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/384-786-1-SM%20\(1\).pdf](file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/384-786-1-SM%20(1).pdf).
22. Кобута І. В. Особливості аграрної політики Європейського Союзу на зерновому ринку. Економіка АПК. 2006. № 5. С. 110–118.
23. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 89–96.
24. FAOSTAT. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> [in English].
25. FAOSTAT. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> [in English].
26. Extra-EU trade in agricultural goods. Eurostat statistics explained URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#Agricultural_products:_3_main_groups.
27. Trade map – international trade statistics URL: https://www.trademap.org/tradestat/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c14719%7cTO TAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1 [in English].
28. Назаренко В. И. Аграрная политика Европейского Союза : монография. Москва : ООО «Маркет ДС Корпорейшн», 2004. 362 с.

References

1. Shishkov, Yu.V. (2001), Integratsionnye protsessy na poroge XXI veka. Pochemu ne integriruyutsya strany SNG [Integration processes on the threshold of the XXI century. Why CIS countries are not integrated]. Moscow: NP "III tysyachiletie" [in Russia].
2. Rybalkin, V.E. (ed) (2004) Mezhdunarodnaia ekonomicheskaiia integratsiia [International Economic Integration]. Moscow: 2004. 605 p. [in Russia].
3. Livencev, N.N. (ed), Harlamova, V.N., Buglay, V.B., Aleshin, D.A, Babin, E.P (2006) Mezhdunarodnaia ekonomicheskaiia integratsiia: ucheb. posobiie [International Economic Integration: textbook]. Moscow: Ekonomist [in Russia].
4. Chuzhykov, V., Vinska, O. (2011) Modernizatsiia ahrarnoi polityky YeS [Modernization of EU agricultural policy]. Mizhnarodna ekonomichna polityka. International economic policy. №1-2. P.95-114 [in Ukraine].

5. Cherednychenko, L.B. (2007) *Ahrarna polityka Yevropeiskoho Soiuzu [Agrarian Policy of the European Union]*. Naukovi pratsi. Scientific works. T. 76. V. 63. P. 75-78 [in Ukraine].
6. European Commission, 2017. CAP explained direct payments for farmers 2015-2020. EU publications. May. Retrieved from <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/541f0184-759e-11e7-b2f2-01aa75ed71a1/language-en> [in English].
7. Falkovich E.B. (2012) *Osobenosti agrarnoy politiki ES i napravleniia iei sovershenstvovaniia. Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education 2012*. SWorld. 2012. 218-27 December. Retrieved from <https://www.sworld.com.ua/konfer29/1049.pdf>
8. Stezhko, N.V. (2014) *Prodovolcha problema v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky: monohrafiia [The food problem in a globalized economy: monograph]*. Kirovohrad: Polihraf servis, 389 p. [in Ukraine].
9. Dogovor uchrezhdaiushchiy Evropeyskoe Soobshchestvo (Rim, 25 marta 1957) [Treaty establishing the Europe Community (Rome, March 25)] Konsolidirovannyi tekst s uchetom Nitstskikh izmeneniy (s izmeneniyami ot 16 apreliia 2003 g.). Consolidated text, in accordance with Nice changes (as amended on 16 April 2003) Retrieved from <https://www.sworld.com.ua/konfer29/1049.pdf>
10. Yurkenayte, N. (2012) *Reforma edinoy agrarnoy politiki Evropeyskogo Soiuzna na period posle 2013 goda [Reform of the common agricultural policy of the European Union for the period after 2013]*. Ekonomika selskokhoziaystvennykh i pererabatyvaiushchikh predpriatiy. Economy of agricultural and processing enterprises. №3. P.26-30 [in Russia].
11. Future of the common agricultural policy. European Commission. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_en [in English]
12. Zinchuk T.O. *Yevropeiska integratsiia: problemy adaptatsii ahrarnogo sektora ekonomiky: monografiia [The European Integration: the Problems of the Agrarian sector of Economy Adaptation: monograph]*. Zhytomyr: DVNZ "Derzhav. ahrokol. un-t". 384 p. [in Ukraine].
13. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeyskoi Spilnoty (konsolidovana versiia stanom na 1 sichnia 2005 roku) [Treaty establishing the European Community (consolidated version as of 1 January 2005)]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017/print1510245077189011 [in Ukraine].
14. Buriak, P.Yu., Hupalo, O.P. (2007) *Yevropeyska integratsiia i hlobalni problemy suchasnosti: navch. posibnyk [European integration and global problems of nowadays]*. Lviv derzh. finans. akad. Kyiv: "Khay-Tek-Pres". 336 p. [in Ukraine].
15. Shpaar, D., Beme, K. (2007) *Reforma obshchey agrarnoy politiki v Evrosoiuzie i ee posledstviia dlia FRG [Reform of the common agrarian policy EU and its consequences for FRG]* APK: Ekonomika i upravlenie. AIC: economics and management. №4. P.67-76 [in Russia].
16. Puchkov, A.L. (1998) *Agrarnaia politika stran Evropeyskogo soobshchestva [Agricultural policy of the countries of the Europe Union]*. Ekonomika

- selskokhoziaystvennykh i pererabatyvaiushchikh predpriyatii. Economy of agricultural and processing enterprises. №10. P.54-56 [in Russia].
17. Maksimova, M.M. (ed.) (1969) Ekonomicheskie gruppировки v Zapadnoy Evrope [Economic groupings in Western Europe]. Moscow: "Nauka", 1969. 375 p. [in Russia].
 18. Shevtsov, V.S. (1975) Kapitalisticheskaia integratsiia: sushchnost, problemy [Capitalist integration: essence, problems]. Moscow: Politizdat. 88 p. [in Russia].
 19. Zoria, S., Nivievskiy, O. (2005) Evoliutsiia spilnoi ahranoi polityky: naslidky dlia Ukrainy [The evolution of the Common agricultural policy: consequences for Ukraine] Retrieved from http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U2_ukr.pdf [in Ukraine].
 20. Betlii, M.G., Borodina, O. M., Borodin, S.V., Haidutskiy, A.P., Zinchuk, T. O. (2006) Ahrarnyi sektor Ukrainy na shliakhu do yevrointehratsii: monohrafiia [Agrarian sector of Ukraine on the way to European integration: monograph]. Uzhhorod: IVA. 2006. 496 p. [in Ukraine].
 21. Drozhdz, I., Radziavichius, G. (2010) Tipologii etapov razvitiia edinoi agrarnoy politiki ES [Typology of the stages of development of the common agricultural policy of the EU]. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. № 21(2) Retrieved from [file:///D:/Moi dokumentyi/Downloads/384-786-1-SM \(1\).pdf](file:///D:/Moi dokumentyi/Downloads/384-786-1-SM (1).pdf)
 22. Kobuta, I.V. (2006) Osoblyvosti ahranoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu na zernovomu rynku [Features of European Union agricultural policy in the grain market]. Ekonomika APK. Ekonomika APK. №5, P. 110-118.
 23. Popova, O.L. (2013) Novi priorytety Spilnoi ahranoi polityky YeS na 2014-2020 roky: stratehichni oriientyry dlia rozvytku ahrosfery Ukrainy [New priorities of the EU Common agricultural policy for 2014-2020 years: strategic orientations for the development of the agricultural sphere of Ukraine]. Ekonomika APK. Ekonomika APK. №12. P.89-96.
 24. FAOSTAT. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) Retrieved from <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> [in English].
 25. FAOSTAT. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) Retrieved from <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> [in English].
 26. Extra-EU trade in agricultural goods. Eurostat statistics explained Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Extra-EU_trade_in_agricultural_goods#Agricultural_products:_3_main_groups
 27. Trade map – international trade statistics Retrieved from https://www.trademap.org/tradestat/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c14719%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1 [in English].
 28. Nazarenko, V.I. (2004) Agrarnaia politika Evropeiskogo Soiuz: monohrafiia [Agricultural policy of the European Union: monograph]. Moscow: OOO "Market DS Korporeyshn", 362 p. [in Russia].

Статтю отримано 6 листопада 2019 р.

Article received November 6, 2019.